

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev2-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev2-ukr) (дата звернення: 12.02.2024).

9. Аванесян Г.М., Басенко Р.О. Цивільне право України. Загальна частина : навчально-методичний посібник. Полтава : ПІЕП, 2020. 199 с.

УДК 347.1

Ольга ВЕРЕНКІОТОВА,
*доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ: ЗАКОНОДАВЧИЙ АСПЕКТ

Належне здійснення цивільних прав – одна з ключових проблем цивілістики. Наразі державою розроблено низку механізмів, спрямованих на пошук ефективних шляхів здійснення цих прав. Законодавчо встановлено, що цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, передбачених актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, не передбачених цими актами, які за аналогією породжують цивільні права та обов'язки. Цивільним законодавством України закріплено низку цивільних прав фізичних та юридичних осіб, які володіють ними в повному від моменту свого народження. Впродовж життя особа також набуває цивільних прав (особистих немайнових і майнових прав), проте їх цінність залежить від можливості їх здійснення. Відтак кожен громадянин повинен знати порядок здійснення своїх цивільних прав, що видається можливим лише за умови волевиявлення особи.

На сучасному етапі розвитку українського цивільного права дослідження особливостей здійснення цивільних прав через призму чинного законодавства України має важливе значення для формування цілісної та правильної правосвідомості людини.

Статтею 3 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1] окреслено загальні засади цивільного законодавства, які також поширюються на здійснення цивільних прав, а саме: неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом; свобода договору; свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом; судовий захист цивільного права та інтересу; справедливість, добросовісність та розумність.

Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків передбачені ст. 11 ЦК України [1]. До підстав виникнення цивільних прав та обов'язків закон, зокрема, відносить: договори та інші правочини; створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів

інтелектуальної, творчої діяльності; завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі; інші юридичні факти; акти цивільного законодавства; рішення суду у випадках, встановлених актами цивільного законодавства; акти органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування у випадках, встановлених актами цивільного законодавства; настання або ненастання певної події у випадках, встановлених актами цивільного законодавства або договором. Отже, цивільні права та обов'язки можуть виникати із дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки.

Цивільним кодексом України визначено, що особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд. Нездійснення особою своїх цивільних прав не є підставою для їх припинення, крім випадків, встановлених законом.

Зокрема, здійснення цивільного права розуміється науковцями як вчинення уповноваженою особою дій, спрямованих на використання можливостей, закладених у праві, для задоволення потреб носія цього права або інших осіб [2, с. 224]. У цьому контексті В. М. Марченко наголошує, що свобода є підґрунтям та змістом цивільного права, яке передбачає можливість для встановлення обмежень з метою забезпечення справедливого правопорядку лише як виняток із загального правила [3, с. 45]. Своєю чергою, Н. С. Кузнецова вказує, що уповноважена особа є носієм свободи як стосовно своїх власних дій, так і щодо свободи від стороннього втручання [4, с. 255].

Слушною є позиція науковців, які вважають, що наразі немає єдиного підходу до розуміння поняття та змісту меж здійснення цивільних прав.

Обмежуючи свободу кожного певними межами, вказує О. І. Ільїн, право забезпечує йому за це безперешкодне і спокійне користування своїми правами, тобто гарантує йому свободу всередині цих меж. Свобода кожної людини сягає лише тієї межі, після якої починається свобода інших людей. Прагнучі встановити ці межі, право сприяє тому, щоб у суспільному житті людства царював порядок, заснований на свободі [5, с. 83]. М. О. Михайлів наголошує на необхідності розмежування поняття «межі здійснення прав» та «обмеження прав» [6, с. 56]. Розвиваючи цю думку, Є. О. Мічурін вказує, що обмеження прав – це елемент механізму правового регулювання, спрямований на охорону прав суспільства, інших уповноважених осіб, здатний за допомогою специфічних законодавчих заборон, обов'язків чи дозволів впливати на звуження змісту суб'єктивного цивільного права та ускладнення його здійснення [7, с. 130]. На переконання М. О. Стефанчука, межі здійснення права відображають позитивний аспект у здійсненні суб'єктом свого права,

тобто ними встановлюються можливі (дозволені чи незаборонені) варіанти поведінки суб'єкта, а «обмеження» виражають негативний аспект, а саме забороняють (звужують чи виключають) окремі можливості для здійснення суб'єктом свого права [8, с. 62]. В. П. Грібанов визначення меж здійснення цивільних прав вважає не обмеженням цих прав, а юридичним виразом наявного економічно рівного становища людей у системі суспільних відносин [9, с. 25].

Аналізуючи думки науковців на вказане питання, О. О. Кот доходить висновку, що залежно від юридичної конструкції існують індивідуальні межі здійснення цивільних прав – тобто межі, установлені самими сторонами на рівні договору, а отже, це найвищий рівень деталізації таких обмежень; загальні межі – звичайні норми законодавства, які, як правило, є диспозитивними, а відтак діють лише за відсутності встановлення індивідуальних меж сторонами договору; та надзагальні межі здійснення суб'єктивних цивільних прав, які діють за відсутності будь-яких інших обмежень у договорі або у законі [10].

Цивільні права можуть здійснюватися фактичними та юридичними способами. Фактичні дії здійснюються будь-якою особою, якій належить відповідне право, безвідносно до того, володіє ця особа дієздатністю чи ні. Юридичні дії може – лише особою, яка володіє дієздатністю. Власне від розсуду власника права залежить спосіб його здійснення. Також спосіб здійснення цивільного права може залежати від мети, для досягнення якої воно надається певній особі.

До принципів здійснення цивільних прав законодавець відносить закріплені у нормах цивільного права загальні положення, якими встановлені основні вимоги до поведінки суб'єкта при здійсненні ним свого права.

Своєю чергою, здійснення цивільних прав залежить від правоздатності, якою наділена особа відносно своїх цивільних прав. Крім того, суб'єкт правовідносин повинен мати необхідний обсяг дієздатності, а дії особи щодо здійснення своїх цивільних прав мають відповідати принципам їх здійснення.

Слушною з цього приводу є думка Б. С. Щербини, який акцентує на тому, що для здійснення суб'єктивного цивільного права необхідними є певні передумови: – наявність в особі достатнього обсягу правоздатності; – наявність в особі – суб'єкта права – належного обсягу цивільної дієздатності; – відсутність юридичних та фактичних перешкод для відповідної поведінки суб'єкта; – належний суб'єкт здійснення права [11, с. 15].

Цивільне право або інтерес суд може захистити іншим способом, встановленим договором або законом чи судом у визначених законом випадках, або ж відмовити у захисті цивільного права та інтересу особи в разі порушення нею положень ч. 2–5 ст. 13 ЦК України.

Таким чином, у межах проведеного дослідження маємо констатувати, що цивільні права як складова цивільних правовідносин мають цінність лише тоді, коли вони здійснюються. Здійснюючи свої права вільно, на власний розсуд, особа має здійснювати належне їй права без примусу, тобто особа не може бути примушена до дій, вчинення яких не є обов'язковим для неї. Законодавчо забезпечуючи особі можливість не здійснювати свої цивільні права, що не є підставою для їх припинення, крім випадків, встановлених законом, особа має бути убезпечена від настання негативних наслідків через нездійснення певного права. Відтак у разі виявлення особою бажання реалізувати своє право, держава має гарантувати їй таку можливість, але ж у разі усвідомленої відмови здійснити право – забезпечити її волевиявлення, жодним чином не завдаючи їй шкоди.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (Редакція від 01.08.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Цивільне право України : навч. посіб. / за заг. ред. І. А. Бірюкова, Ю. О. Заїки. Київ: Істина, 2004. 480 с.
3. Марченко В. М. Здійснення суб'єктивних цивільних прав: нотаріальний аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 44–49.
4. Кузнецова Н. С. Развитие гражданского общества и современное частное право Украины. Вибрані праці. Київ: ПрАТ «Юридична практика», 2014. 541 с.
5. Ильин И. А. Общее учение о праве и государстве. *Собрание сочинений*: в 10 т. Т. 4 / сост. и коммент. Ю. Т. Лисицы. М.: Рус. кн., 1994. С. 45–147.
6. Михайлів М. О. Межі здійснення права на вчинення заповіту. *Правова позиція*. 2021. № 2 (31). С. 55–59.
7. Мічурін Є. О. Обмеження майнових прав фізичних осіб (теоретико-правовий аспект) : монографія. Х.: Юрсвіт: НДІ прив. права та підприємництва АПРн України, 2008. 482 с.
8. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: монографія. Київ: КНТ, 2008. 184 с.
9. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. 2-е изд., стереотип. Москва: Статут, 2001. 411 с.
10. Кот О. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 4 (87). С. 127–137.
11. Щербина Б. С. Здійснення цивільних прав за законодавством України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2017. Вип. 29 (2). С. 12–16.